

БІЛОУЩЕНКО ОКСАНА

Старший викладач кафедри публічного управління та гуманітарних наук
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, Київ, Україна

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО
КОМПЛЕКСУ**

У статті, на відміну від існуючих моделей управління туристично-рекреаційним комплексом, передбачається залучення до механізму розвитку цієї сфери соціальних чинників, зокрема таких, як: соціологічний інструментарний аналіз, участь громадськості у вирішенні стратегічних завдань туристичного комплексу, орієнтація бізнесу на соціальні стандарти і соціальну відповідальність. Використання запропонованого соціально-економічного механізму розвитку надасть можливість своєчасно виявляти негативні тенденції змін досліджуваних чинників і на цій основі здійснювати переорієнтацію цілей та засобів забезпечення розвитку туристично-рекреаційного комплексу. Практичне застосування результатів дослідження забезпечить сталий розвиток туристично-рекреаційного комплексу, оскільки він є невід'ємною складовою економіки України та кожного регіону.

Ключові слова: соціально-економічний механізм, туристично-рекреаційний комплекс, кластер, кластерна модель, комплекс кластерного типу, інноваційний процес розвитку, потенціал.

1. Актуальність проблеми

Трансформаційні процеси, які відбуваються останнім часом в соціально-економічній системі України в значній мірі торкнулися і однієї з провідних і найбільш динамічних галузей у розвитку світової, і в тому числі національної економіки – туризму, як такої галузі, що відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, у створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення у вирішенні багатьох проблем входження України у світове, і, зокрема, європейське співтовариство.

Тому актуальним як у науково-теоретичному, так і у практичному планах є завдання щодо розробки такої моделі функціонування туристичних комплексів, яка оптимізувала би організаційно-економічний механізм управління ним на певних територіях, враховувала рівень зростання туристичних потреб населення і дозволила формувати конкурентоспроможний інструментарій реагування на них. Саме розробка такого інструментарію є одним із найважливіших засобів підвищення ефективності управління територіальними туристичними комплексами в сучасних умовах і необхідним чинником формування сприятливого інвестиційно-конкурентного середовища на ринку рекреаційних послуг в Україні.

Стан вивчення проблеми. Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування сфери туристично-рекреаційних послуг зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Р. Аметов (Аметов, 2012), Л. Багрова (Багрова, 2009), В. Безносюк (Безносюк, 2010), І. Бережна (Бережна, 2011), А. Биков (Биков, 2010), М. Бондаренко (Бондаренко, 2011), І. Бухтоярова (Бухтоярова, 2007), Н. Вельгош (Вельгош, 2006), О. Вуйцик (Вуйцик, 2008), П. Гудзь (Гудзь, 2008), Ю. Гуменюк (Гуменюк, 2005), О. Драчова (Драчева, 2008), В. Кифяк (Кифяк, 2003), Т. Кукліна (Куклина, 2011), М. Покоłodна (Покоłodна, 2009), О. Шаптала (Шаптала, 2011), В. Шмагіна (Шмагіна, 2012), О. Шпак (Шпак, 2014), М. Будрук (Budruk, 2013), Дж. Скотт і Т.Селвін (Scott & Selwyn, 2010) та ін. У працях цих вчених розглядається, як тематика розвитку туристичної галузі в цілому, так і аналізуються окремі аспекти функціонування таких інституційно-територіальних утворень, якими є туристично-рекреаційні комплекси.

Невирішені питання. Проте, аналіз змісту опублікованих робіт, матеріалів наукових конференцій і дискусій, які присвячені розгляду вище означеної тематики засвідчує про те, що є ще багато недосліджених або недостатньо досліджених її аспектів, зокрема, щодо формування засад соціально-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного комплексу, виявлення та аналізу тенденцій його розвитку, а також розробки практичних рекомендацій щодо сучасних механізмів управління туристично-рекреаційними комплексами.

2. Мета і методи дослідження

Метою статті є теоретичне обґрунтування і розробка науково-методичних рекомендацій щодо удосконалення соціально-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону та його структурних складових.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:

- визначити місце та роль туристично-рекреаційного комплексу в умовах ринкового реформування регіональної економіки;
- виявити і проаналізувати тенденцію розвитку вітчизняного туристичного комплексу;
- розробити практичні рекомендації щодо розвитку соціального туризму й інноваційних механізмів управління туристичними комплексами.

Об'єкт дослідження – процес розвитку санаторно-курортних комплексів, управлінські технології взаємодії між виробниками санаторно-курортних послуг, споживачами, а також органами влади й місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – соціально-економічний механізм взаємодії суб'єктів санаторно-курортного комплексу та фактори впливу на підвищення ефективності його функціонування та стійкого розвитку.

Методологічною основою дослідження послужили діалектичний принцип пізнання і системний підхід щодо вивчення економічних законів і категорій ринкової економіки, що визначають процес функціонування туристично-рекреаційного комплексу та його соціально-економічний механізм розвитку.

В ході дослідження використовувались такі методи емпіричного і теоретичного дослідження: порівняння й узагальнення (при виконанні аналізу соціально-економічної політики вітчизняних і зарубіжних курортних регіонів, дослідженні тенденцій розвитку санаторно-курортного комплексу), соціологічного опитування, експертних оцінок (для виявлення пріоритетів громадян у відпочинку, визначення причин, які знижують рівень задоволеності рекреантів якістю відпочинку та лікування на вітчизняних курортах).

Інформаційну базу дослідження склали офіційні статистичні дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про стан розвитку санаторно-курортних комплексів України, нормативні документи, які регламентують господарську санаторно-курортну і туристську діяльність в Україні, дані наукових публікацій і соціологічного опитування.

3. Основні результати дослідження

Розвиток туристичного ринку має велике соціально-економічне значення для країни і регіону, оскільки стимулює динамічний розвиток всіх галузей господарства. Це обумовлено тим, що задовольняючи потреби і бажання рекреантів, туристично-рекреаційний комплекс повинен досягати відповідного рівня своєї матеріально-технічної бази (Аметов, 2012, с. 543). У свою чергу, розвинена матеріально-технічна база, стає умовою створення могутнього і економічно ефективного туристично-рекреаційного комплексу, який робить стимулюючий вплив на розвиток інших сфер економіки, пов'язаних з туристичною діяльністю безпосередньо або опосередковано. І в той же час наявність економічного ефекту від діяльності туристично-рекреаційного комплексу стає джерелом інвестицій для інших сфер діяльності. Таким чином, особливість дії туристично-рекреаційного комплексу на економіку регіону

виявляється в гармонійному розвитку всіх галузей економіки і одночасному збільшенні економічної активності останніх (Багрова, 2009, с. 387).

Аналізуючи нові організаційні форми інтеграції сфери послуг і виробництва, доцільно розглядати туристично-рекреаційний комплекс як економіко-рекреаційний комплекс кластерного типу. Як нова кластерна структура туристично-рекреаційного комплексу формує нормативну базу внутрішніх відносин (ціни, квоти, системи постачання та ін.), налагоджує управлінський облік, створює резервні фонди, тобто освоює мобільну й оперативну технологію ефективної діяльності кластера.

В аспекті еволюційних трансформацій теоретично обґрунтовується новий підхід до залучення клієнтів, побудований на управлінні спектром послуг і на гнучких варіантах обслуговування (різні терміни тривалості, форми оплати, диференціація умов обслуговування).

У системі туристично-рекреаційного комплексу можна виділити чотири основоположні дії, які створюють єдиний і безперервний процес, або чотири підсистеми, оскільки кожна зі складових процесу надання туристично-рекреаційних послуг вимагає своїх форм, способів, матеріального забезпечення: виробництво, розподіл, обмін і споживання.

По-перше, це виробництво туристично-рекреаційних послуг: потреби у відпочинку та відновленні здоров'я формують інтереси рекреантів, які з погляду ринкових відносин лежать в основі споживчого попиту на туристично-рекреаційний продукт. Виробництво таких послуг генерує туристично-рекреаційний комплекс (Безносок, 2010, с. 152). Якісні і кількісні параметри виробництва у свою чергу формують пропозицію туристично-рекреаційних послуг.

По-друге, це розподіл, який для туристично-рекреаційного продукту виступає найчастіше у вигляді формування. Мається на увазі комплексність послуги, яка не існує окремо і поза її зв'язком з іншими, зв'язаними послугами. Тому ми маємо справу з пакетом послуг, процес формування якого і його подальша реалізація на ринку є складними і специфічними сферами діяльності.

По-третьє, це фаза обміну (реалізації) туристично-рекреаційного продукту, тобто просування на роздрібний ринок з урахуванням його кон'юнктури, сегментації та інших параметрів.

І, нарешті, це споживання туристично-рекреаційного продукту, яке є завершальною ланкою економічної системи рекреації, володіє своєю специфікою через особливості його споживання (Бережна, 2011, с. 11).

Перша особливість туристично-рекреаційного споживання полягає в тому, що витрати рекреанта, як правило, кількісно перевищують звичайні витрати його мешкання в постійному місці проживання. Це пов'язано з підвищеними витратами на транспорт, житло, харчування, а також на культурні і ділові заходи. Частина підвищених витрат пов'язана з фактором престижності споживання. Ця особливість істотно загострює проблему доходів і витрат у сфері рекреації. У зв'язку з цим облік витрат і доходності в туристично-рекреаційному комплексі набуває важливого значення (Бондаренко, 2011, с. 112).

Друга особливість споживання полягає в тому, що гранична корисність продукту з погляду самого клієнта, країни (регіону) його постійного мешкання, країни (регіону), в яку він прибув, і з погляду ринку різна. Граничні корисності у всіх цих суб'єктів різні і якісно, і кількісно. Розрізняються також рівні корисності туристично-рекреаційних послуг з погляду суспільства, рекреанта і ринку при внутрішньому і в'їзному лікувально-оздоровчому туризмі. Ця особливість туристично-рекреаційного споживання витікає з того об'єктивного факту, що ринок даних послуг стикається з так званими зовнішніми ефектами, характерна межа яких полягає в тому, що виробництво, формування, реалізація і споживання туристично-рекреаційних послуг об'єктивно породжують і додаткові витрати, і додаткові вигоди.

Третя особливість споживання пов'язана з властивістю невіддільності місця виробництва послуг від їх реалізації. У звичайному матеріальному виробництві результат виробництва (товар) рухається від місця виробництва до місця споживання. У туристично-рекреаційному ситуація інша: для споживання продукту в цілому або окремих послуг споживач повинен бути доставлений в місце виробництва пакету або окремих його послуг. Ця особливість споживання, у свою чергу, викликає похідний мультиплікативний ефект: необхідність для рекреанта в місцях споживання транспортних послуг, житла, харчування, системи гостинності в цілому, створення необхідних умов для лікування, розваг, освіти, задоволення потреби в нових враженнях, а також наявність екологічно здорового середовища, безпеці і т.п. (Быков, 2010, с. 28).

Таким чином, в специфічності туристично-рекреаційних послуг, які виявляються у всіх фазах відтворювального процесу, закладений стимул розвитку самих різних сфер і видів діяльності структури регіонального господарства, а також тих сфер, що виходять за його рамки. Це дає підставу вважати туристично-рекреаційну сферу такою, що володіє в більшій мірі, ніж інші сфери діяльності, необхідним потенціалом для забезпечення збільшення регіонального внутрішнього продукту і високих темпів економічного зростання (Вельгош, 2006, с. 40).

У зв'язку з цим об'єкт «туристично-рекреаційний комплекс» як галузь економіки, як соціальна структура і регіональний комплекс, що знаходиться у складному процесі змін, потребує ґрунтовного дослідження на новій методологічній базі. Нова методологія повинна не стільки аналізувати окремі показники туристично-рекреаційного комплексу, скільки синтезувати цілісність таких протилежних тенденцій, як «консерватизм та інновації», «тіньові й відкриті механізми», «ніким не виконувані адміністративні програми й паралельно здійснювана інформаційно закрита діяльність приватних фірм». Економічна наука покликана оцінювати саме існуючу реальність, а не чисто концептуальні схеми й задуми, проявляючи креатив мислення і виводячи на ринок корисні розробки (стратегії, проекти, бізнес-плани та ін.) (Вуйцик, 2008, с. 112).

Як на наш погляд, необхідно всебічно й обґрунтовано оцінити об'єкт туристично-рекреаційного комплексу. Для ґрунтовнішого вивчення туристично-рекреаційного комплексу (як і будь-якого іншого складного об'єкта) потрібний не аналіз, а саме оцінка. При цьому, як ми вважаємо, акцент слід робити не стільки на

причини і тенденції, що виявляються, скільки на оцінку наявного потенціалу, ресурсів, механізмів розвитку туристично-рекреаційного комплексу.

У зв'язку із зазначеним нами були виділені наступні шляхи реалізації і нарощування потенціалу. На наш погляд, ефективне функціонування туристично-рекреаційного комплексу приводить до зростання потенціалу, а не до його витрачання. Це можна пояснити тим, що складові його частини відіграють різну роль на етапах розвитку. На початку розвитку головним виступає речово-матеріальний блок ресурсів.

Механізм взаємодій закріплюється на другому місці, а на третьому – імідж і соціальна значущість. У процесі розвитку ситуація міняється: імідж і соціальна значущість виходять на перше місце, механізм укріплює свої позиції на другому місці, а речово-матеріальні ресурси переміщуються на третю рангову позицію. При цьому, витрачаючи матеріальну частину ресурсу, ми нарощуємо інші його складові, внаслідок чого загальний (інтегральний) показник потенціалу отримує тенденцію перманентного зростання. Природно, що це відбувається тільки за умови ефективного використання потенціалу, тобто якісного виконання оздоровчим кластером підприємств своєї місії і своїх соціально-економічних функцій (Гудзь, 2008, с. 256).

Розкриття потенціалу туристично-рекреаційного комплексу, тобто його ефективне використання, має свою логіку досягнення синергетичного ефекту за рахунок внутрішньоструктурних взаємодій елементів потенціалу, урахування специфіки об'єктів туристично-рекреаційного комплексу і виділення пріоритетних завдань забезпечення процесу розвитку (Гуменюк, 2005, с. 20).

Як правило, поліпшення результатів досягається шляхом удосконалення виробничих і управлінських технологій. Останні включають арсенал новітніх засобів: стратегічний менеджмент, бюджетування, контролінг, управління проектами (Драчева, 2008, с. 37).

Оновлення організаційно-інформаційної бази забезпечують структурні перебудови, комунікаційні моделі й схеми, програмні технології, економічні реформи та ін.

Підтримуючи значущість удосконалення соціально-економічного механізму в туристично-рекреаційній сфері, слід вказати основні напрями його розвитку: формування доступності, соціальних гарантій, поширення моделей соціального туризму на весь спектр рекреаційних послуг; приділення більшої уваги соціологічним дослідженням у цій сфері, оскільки одного економічного аналізу для вирішення завдань розвитку туристично-рекреаційного комплексу недостатньо (Гуменюк, 2005, с. 112).

Крім того, для удосконалення інформаційної системи розвитку туристичного комплексу необхідна структурна логіка зв'язків для вирішення двох завдань: структурування єдиного інформаційного простору і формування корпоративної інформаційної системи з банком даних і рекламною базою обслуговування населення (Кифяк, 2003, с. 38). Рекомендовано за пріоритет обрати програму забезпечення доступності послуг туристичного комплексу. Для цього запропоновано адаптувати

закордонну чекову систему, доповнивши її участю регіональних соціальних фондів, кредитних союзів, організацією центру аналітики чекового обігу і моніторингом руху чеків.

На сучасному етапі розвитку системи самоврядування в туристичній сфері актуальним залишається завдання централізованого управління тією частиною установ, які перебувають у власності державних і регіональних структур. Останні вимагають реорганізаційної перебудови. Запропоновано управлінську технологію виділення в ієрархічній структурі управління туристично-рекреаційною сферою (за розрахунковими нормативами рекреантів, яких було обслуговано) нових підрозділів і формування економічно обґрунтованого механізму державної дотаційної допомоги підприємствам туристично-рекреаційного комплексу Кримського регіону. У завдання нових підрозділів системи управління входять: управління інституціональними змінами, економічною та інвестиційною політикою, соціальною підтримкою туристично-рекреаційного комплексу (Бережна, 2011, с. 118).

Загалом запропоновані заходи посилюють вплив соціально-економічних механізмів на підвищення ефективності роботи установ туристично-рекреаційного комплексу, орієнтує їх на інноваційний процес розвитку і сприяє синергетиці взаємодії учасників рекреаційної діяльності.

Результати дослідження відносно фінансування туристично-рекреаційного комплексу з цільових програм розвитку, дозволяють зробити висновок про те, що доцільніше було б частину грошових коштів, запланованих на будівництво нових рекреаційних об'єктів, направляти у вигляді адресної цільової допомоги до вже функціонуючих відомчих туристично-рекреаційних установ з метою оновлення їх матеріально-технічної бази та підвищення ефективності функціонування (Кукліна, 2011, с. 235). З одного боку, це дозволить залучити більшу кількість рекреантів у підприємства туристично-рекреаційного комплексу, що діють, з іншого – дасть змогу знизити антропогенне навантаження у зв'язку з додатковим введенням в експлуатацію нових будівель у курортних зонах.

Внаслідок обмеженого фінансування програм розвитку туристичних регіонів і невиконання у зв'язку з цим більшості запланованих заходів, на наш погляд, було б доцільно продовжити їх дію з розробкою плану додаткових заходів щодо їх виконання, що було б альтернативою розробки подальших програм з дублюванням відповідних пунктів (Покоłodна, 2009, с. 233).

Як правило, поліпшення результатів досягається шляхом удосконалення виробничих і управлінських технологій. Останні включають арсенал новітніх засобів: стратегічний менеджмент, бюджетування, контролінг, управління проектами (Шаптала, 2012, с. 98).

Оновлення організаційно-інформаційної бази забезпечують структурні перебудови, комунікаційні моделі й схеми, програмні технології, економічні реформи та ін. (Шмагіна & Харичков, 2010, с. 111).

Багато що з вищезазначеного не є принципово новим, проте у сферу туристично-рекреаційної діяльності ці сучасні розробки просуваються поволі і з великими ускладненнями (Шпак, 2014, с.85).

4. Висновки та обговорення одержаних результатів

Таким чином, у статті представлено вирішення наукового завдання щодо висвітлення стану та перспектив соціально-економічного механізму розвитку туристично-рекреаційного комплексу. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Визначено, що туристично-рекреаційний комплекс є соціально значущою структурою в соціально-економічному просторі України. У сфері рекреації і туризму розглянутий туристично-рекреаційний комплекс повинен займати одне з пріоритетних місць, як за значенням для здоров'я населення, так і за затребуваністю, що на практиці реально не виявлено.

2. Встановлено, що визначальною тенденцією розвитку підприємств сучасного туристичного комплексу стає їх диверсифікованість, що сприяє розширенню функцій і механізмів організації діяльності. Впливовими стримуючими факторами розвитку туристично-рекреаційного комплексу є застаріла нормативно-правова база, нерозвиненість інформаційного забезпечення, відсутність соціальних механізмів впливу на туристично-рекреаційний комплекс.

3. Запропоновано рекомендації щодо розвитку соціального туризму й інноваційних механізмів управління туристичними комплексами, основу яких складають: оцінка економічного й інноваційного потенціалу підприємств комплексу, планування бізнес-реформ, упровадження нових методів управління (соціальні механізми, стратегічний менеджмент, бізнес-проекування), використання інформаційних технологій. Застосування яких дозволить управління туристично-рекреаційним комплексом на визначених територіях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у пріоритетному виділенні системи соціальних методів управління розвитком туристичним комплексом, у якій, на відміну від існуючих моделей управління, передбачається залучення до механізму розвитку соціальних чинників, зокрема таких, як: соціологічний інструментарій аналізу, участь громадськості до вирішення стратегічних завдань розвитку туристичного комплексу, орієнтація бізнесу на соціальні стандарти і соціальну відповідальність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використання запропонованого соціально-економічного механізму розвитку санаторно-курортних комплексів дає можливість своєчасно виявляти негативні тенденції змін досліджуваних чинників і на цій основі здійснювати переорієнтацію цілей і засобів забезпечення розвитку туристично-рекреаційного комплексу.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у ґрунтовному дослідженні цієї галузі ще і на предмет готовності до реформ і інновацій, тобто на наявність або відсутність реальних умов для реалізації потенційних можливостей. Для вирішення цього завдання потрібна окрема програма аналітики і прогнозування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аметов, Р. (2012). Социально-экономический механизм развития рекреационной отрасли в регионе. *Підприємство, господарство і право*, 9, 116-119.
2. Багрова, Л. А. (2009). Концепция развития курортно-рекреационного и туристского комплекса Крыма. *Труды Крымской академии наук*, 2, 12-27.
3. Безносок, В. Д. (2010). Організаційно-економічне та інформаційне забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України. *Кандидатська дисертація*. Львів: ІРД.
4. Бережна, І. В. (2011). *Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання*. Київ: Наукова думка.
5. Бондаренко, М. П. (2011). Туристичний сектор економіки України: реалії та перспективи. *Економіка і прогнозування*, 4, 104-119.
6. Быков, А. Т. (2010). Совершенствование управления организациями и предприятиями курортно-туристского комплекса. *Труды Академии туризма*, 1, 43-45.
7. Вельгош, Н. З. (2006). Обоснование экономической эффективности деятельности курортных предприятий Крыма. *Экономика и управление*, 2, 110-115.
8. Вуйцик, О. (2008). Вплив рекреаційно-туристичного комплексу на розвиток економіки держави. *Вісник Львівського університету*, 1, 35-42.
9. Гудзь, П. В. (2008). Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах. *Докторська дисертація*. Донецьк: ІЕПД.
10. Гуменюк, Ю. П. (2005). Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. *Кандидатська дисертація*. Львів: ІРД.
11. Драчева, Е. Л. (2008). *Специализированные виды туризма. Лечебный туризм*. Москва: КНОРУС.
12. Кифяк, В. Ф. (2003). *Організація туристичної діяльності в Україні*. Чернівці: Книга.
13. Кукліна, Т. С. (2011). Управління комплексом маркетингу в забезпеченні розвитку туристичних підприємств. *Кандидатська дисертація*. Дніпропетровськ: ДНУ.
14. Покоłodна, М. М. (2009). Поняття, особливості, класифікація та формування структури і якості туристських послуг на підприємствах туристського типу. Харків: ХНАМГ.
15. Шапгала, О. С. (2012). *Автономна республіка Крим: проблемні питання державного управління сферою рекреаційного обслуговування*. Одеса: НАДУ.
16. Шмагина, В. В., & Харичков, С. К. (2010). *Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития*. Одесса: ИПРЭЭИ.
17. Шпак, О. Л. (2014). *Регулювання економічного розвитку туристично-рекреаційних комплексів регіонів України: методологія формування, теорія та практика*. Черкаси: СУЕМ.
18. Budruk, M. (2013). *Place attachment and recreation experience preference: A further exploration of the relationship*. Phoenix: ASU.
19. Scott, J. & Selwyn, T. (2010). *Thinking through Tourism*. London: Berg.

Oksana BILOUSHCHENKO

Socio-Economic Mechanism of Tourist and Recreational Complex

Development: Current Situation and Prospects

Abstract:

1. Introduction. *Taking into account the level of growth of tourism needs of the population it is important to develop such a model of tourist complexes, which optimized to organizational and economic mechanism of management in certain areas. Analysis of published papers demonstrates that among insufficiently studied aspect, are the formation of the principles of the social and economic mechanism of development of the tourism sector, identify and analyze its trends, and develop practical recommendations for modern management mechanisms tourist and recreational complex.*

2. Purpose. *The aim is to develop a theoretical substantiation and methodological recommendations for the improvement of socio-economic mechanism of development of the tourism sector in the region. Tasks: to determine the place and role of tourist and recreational complex in the conditions of market reform of the regional economy and give practical recommendations for such development; to identify and analyze the trend of the domestic tourism sector. Object: the development of spa complexes, administrative interaction between technology producers spa services, consumers, and governments and local authorities. Methods: comparison and synthesis; regression analysis methods; poll expert assessments. Information base study were official statistics of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, normative documents regulating tourist activities, publications and poll data.*

3. Results. *Determined that the tourist and recreational complex is socially significant structure in the socio-economic area of Ukraine. Established that the defining trend of the modern tourist complex enterprises is their diversification that enhances the function and mechanisms of activity. Factors restraining the development of the complex is outdated regulatory framework, lack of information provision, lack of social mechanisms influence the tourist and recreational complex. Practical recommendations for the development of tourism and innovative management mechanisms tourist complexes are based on: assessment of innovative potential of the enterprises of the tourism sector, planning reforms with a focus on business, introduction of new management methods (social mechanisms, strategic management, business-designing), the use of modern information technology.*

4. Conclusions. *Practical significance of the results is that using of the proposed mechanism for socio-economic development of resort complex makes it possible to promptly identify negative trends and factors studied on this basis reorientation exercise goals and means of development of the tourism industry. Prospects of further scientific investigations are thorough study of the industry in terms of readiness for reform and innovation, i.e. the presence or absence of real conditions for the realization of potential. Solving of this problem requires separate application of analytics and forecasting.*

Keywords: socio-economic mechanism, tourist and recreational complex, cluster, cluster model, complex cluster type, innovative process of development, potential.

JEL Classification: A 140.